

**ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ: РОЛЬ ДЕРЖАВИ В
РИНКОВИХ УМОВАХ****О. М. Головінов¹**

У статті аналізуються фактори економічного зростання як складової економічного розвитку країни, роль держави в їх ефективному використанні у ринковому середовищі – як суб'єкта господарської діяльності і як регулятора цього процесу. Деяко новим є методологічний підхід у дослідженні факторів економічного зростання з урахуванням переходу до постіндустріального (інформаційного) суспільства та інституціональної економіки. До аналізу залучено позиції інших авторів та статистичні дані.

Актуальність теми статті. За сучасних умов розвитку України розгляд факторів економічного зростання (ЕЗ) є доречним, оскільки країна вийшла із соціально-економічної кризи 90-х рр. минулого століття і постає проблема створення підвалин стабілізації та зростання її економіки. Саме вони є основою подальших успіхів у досягненні таких сталих її складових, які б активно сприяли, по-перше, вирівнюванню показників життєдіяльності людини і суспільства відносно розвинутих країн світу, по-друге, нагромадженню необхідних умов переходу до нового формату розвитку за параметрами світової тенденції.

Метою статті є неупереджений аналіз наявних і потенційних факторів ЕЗ та їх використання за активною участю держави як, з одного боку, рівноправного суб'єкта господарської діяльності, з іншого боку, регулюючого органу економічної влади, на основі діючого механізму неминучого поєднання ринкових і планових методів регулювання сучасної, досить складної, економіки. На підґрунті існуючих концепцій ЕЗ доречними є дослідження їх причетності до сучасних умов соціально-економічного розвитку України. На основі запропонованої авторської структурно-логічної схеми та статистичних даних аргументовано положення і висновки, що можуть бути використаними як у просуванні теорії ЕЗ, так і у подальшій практиці ЕЗ країни.

Викладення змісту статті. Не вдаючись до розгляду самої категорії економічного зростання (оскільки, з нашої точки зору, її розробка в економічній теорії досить стала), зазначимо між тим певну солідарність з тією думкою, що вона не є тотожною поняттю “економічний розвиток”, а виступає визначальною складовою цього природного процесу [1].

Заради справедливості слід визнати, що методологію ЕЗ на макрорівні було закладено К.Марксом у “Капіталі” - теорією розширеного відтворення суспільного капіталу, схемами реалізації сукупного суспільного продукту, якими одночасно було доведено, що головним джерелом накопичення капіталу є додаткова вартість. За загальну методологічну основу дослідження проблем ЕЗ може бути взятий головний метод Е. Денісона – метод виробничої функції як сумірності результатів виробництва з витратами виробничих ресурсів, який надає можливості одержання показника загальної ефективності розвитку. Доречність цього підходу може диктуватися тим, що ще наприкінці 60-х років ХХ століття цей американський вчений як один з головних факторів ЕЗ досліджував рівень освіти і знання [2, с.167-218], які у наш час набирають ще більшої ваги та значення у суспільному розвитку людства. І, як відомо, цю саму ідею проводить у своїх роботах Дж. К. Гелбрейт [3]. Загальновідомими є й концепції ЕЗ за моделями

¹ Канд. екон. наук, доцент, Донецький державний університет економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського.

Д. М. Кейнса і неокейнсіанців та неокласичними моделями Р. М. Солоу. Кейнсіанські макроекономічні чинники зростання (інвестиції, збереження, споживча функція, теорія мультиплікатора, ефективний сукупний попит та його забезпечення державними заходами тощо) суттєво доповнилися аналізом конкретних факторів ЕЗ у Дж. Робінсон: технічні, конкурентні і фінансові умови, ставки заробітної плати, початкові запаси товарів виробничого призначення та стан очікувань, що виходять із минулого досвіду [4]. Відома й диференціальна модель “витрати – випуск” В. Леонтьєва. Щодо Солоу, то його класична модель, за аналізом Р. Нуреева, виходить із спадної продуктивності капіталу, постійної віддачі від масштабу, незмінної норми амортизації та відсутності інвестиційних лагів у короткочасному періоді, а його поширена модель ураховує інвестиції у людський капітал як запас, що може бути джерелом більш високого доходу в майбутньому (зокрема рівень і якість освіти) [5, с. 137, 144, 153-157].

Проте ці та інші відомі фундаментальні концепції ЕЗ мають значення класичної бази дослідження, і далеко не всі вони висвітлюють сучасні фактори ЕЗ та їх вплив на економічний розвиток країни. Українські вчені намагаються, по-перше, пристосувати їх до особливих умов національної економіки, по-друге, виявити ті особливості ЕЗ, що відрізняють її ринкову модель, по-третє, досліджувати традиційні і сучасні фактори ЕЗ згідно з загальносвітовими тенденціями. Такими є роботи А. Чухна [6], В. Тарасевича [7], В. Гейця [8], О. Гоша [9], М. Туріянської (як теорія динамічного розвитку економіки в умовах невизначеності й ризику) [10, с. 24-40] та ін. Проблема участі держави і державного сектора економіки в ЕЗ як самостійна проблема Л. Дмитриченко досліджується разом з іншими [11]. Спираючись на зазначені та інші роботи, спробуємо визначитися відносно місця і ролі державного сектору економіки і державного регулювання в цілому в економічному зростанні.

Авторське визначення державного сектору міститься у попередніх публікаціях, де цей сектор, за досвідом розвинутих країн, містить ті інститути державної власності і сфери діяльності, які не спроможні забезпечити ринок: державне підприємництво, державне регулювання економіки, державний контроль, податкова система і трансфертна політика (що концентрує державний бюджет), муніципальні структури, органи зовнішньоекономічної діяльності [12]. М. Камишанська зазначає, що “під державним сектором економіки слід розуміти ті структури держави, які безпосередньо зайняті виробництвом і перерозподілом кінцевого продукту між усіма членами суспільства” [13, с. 50]. Дж.Ю. Стіглиць, не надаючи чіткого визначення державного сектору, виходить із того, що мова йде про змішану економіку і про види діяльності, які не можуть за визначенням забезпечувати ринок. Держава реалізує економічну діяльність через власне підприємництво (суспільні товари), державні закупки товарів і послуг, субсидування недержавних структур, регулювання ділової активності, державну діяльність на фінансових ринках, державний перерозподіл доходів, оподаткування й трансферти, короткочасні і довгострокові програми [14].

Аналізуючи роль держави в досягненні сталого розвитку, А. Бобров і К. Папенів доходять, за їх висловом, надзвичайно простого і очевидного висновку: є сфери, в яких за будь-яких форм суспільного розвитку, обов'язкова присутність державного регулювання, а його повна відсутність завдає такої шкоди, яка відбивається на стратегічних інтересах країни. До таких сфер вони відносять фундаментальну і частку прикладної науки, освіти, військово-промисловий комплекс (ВПК), транспортний і енергетичний комплекси, не відтворювальні і частину

відтворювальних природних ресурсів, включаючи й людський фактор [15, с.107].

Виходячи з цих об'єктивних положень і висновків щодо ролі держави і державного сектору в ринковому середовищі, можна запропонувати структурно-логічну схему, в якій відображено групи факторів ЕЗ за їх призначенням і використанням (рис.1).

Наявні і потенційні фактори ЕЗ

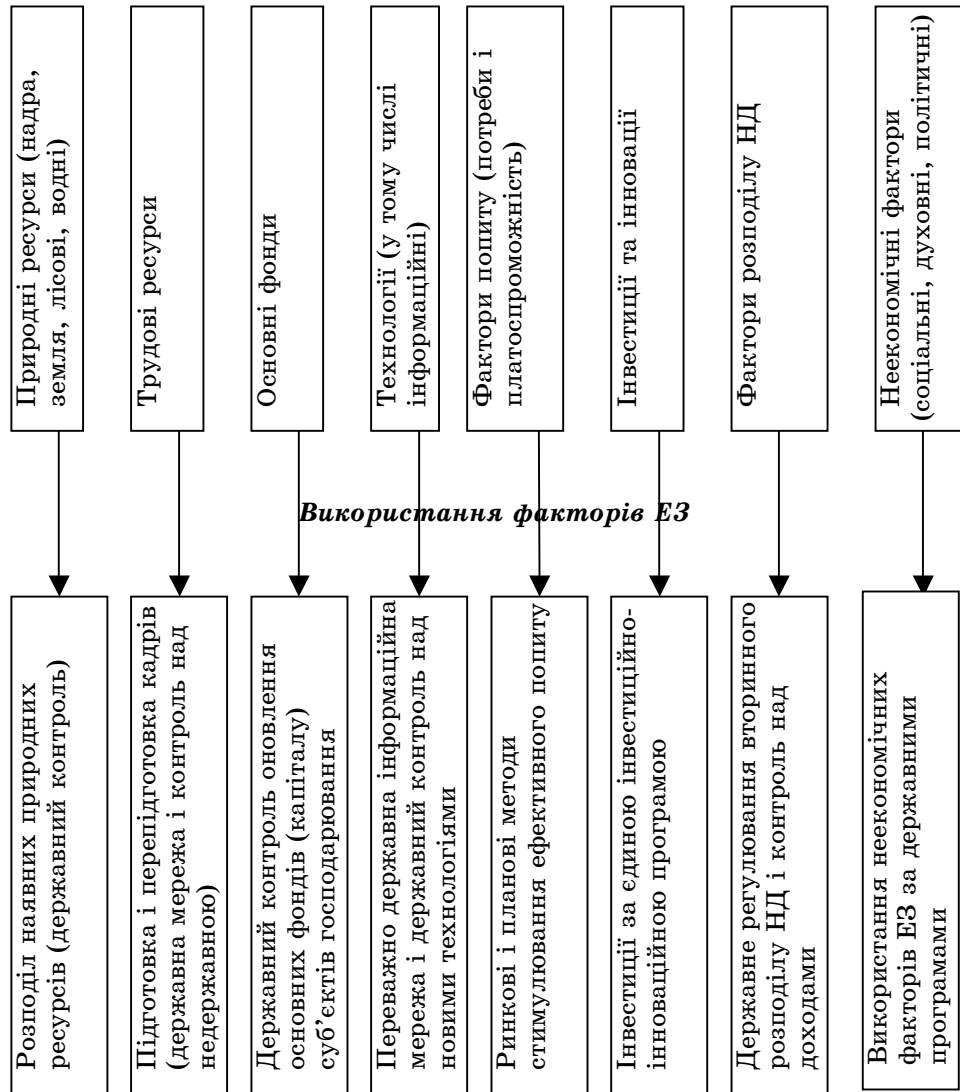

Рисунок 1 – Фактори ЕЗ та їх реальне використання за участю держави

Схема містить дві великі групи факторів ЕЗ. Перша група включає наявні і потенційні фактори, друга – їх використання із наголосом на підвищену роль держави у ньому. Звісно, використання перелічених факторів може відбуватися як стихійний процес, так і упорядкований. Стихійний – практично можливий за умови конкурентної (досконалої) ринкової економіки. Оскільки такої у наші часи немає ні в одній країні світу, реально можливим є той процес використання факторів ЕЗ, що позначений на схемі, тобто за участю держави. Держава виступає тут як

орган економічної влади, що регламентує процес застосування тих чи інших факторів ЕЗ, чи усіх їх разом (причому немає значення, припустимо, власні природні ресурси використовуються у відтворенні, чи імпортовані – порядок і контроль їх використання все одне залишається за державою). Насправді цей процес відбувається складніше, ніж на поданій схемі, але самі принципи наявності і використання факторів ЕЗ в цілому відбуваються, на наше переконання, за цією схемою. Наприклад, якщо в країні єдиним власником наявних і потенційних природних ресурсів є держава, то й їх розподіл відбувається державою – за внутрішніми потребами і потребами експорту (нафта і конденсат, природний газ, руди кольорових і чорних металів, вугілля і сланці, уранова руда, нікель, золото й алмази, срібло та ін.) Якщо ж держава не є єдиним власником природних ресурсів, то їх розподіл відбувається згідно з механізмом поєднання плану і ринку, тобто частка їх привласнюється приватними, колективними чи змішаними структурами і розподіляється за їх цілями (власними планами). Тут набуває чинності економічна доцільність (ефективність) їх використання не з точки зору загальнодержавних, а з позиції суто корпоративних інтересів, і в окремих випадках – з позиції національної економіки, якщо діяльність недержавних суб'єктів господарської діяльності збігається з загальнонародними інтересами. Такий збіг відбувається за умови індикативного планування, коли приватним структурам доводиться плановий обсяг продукції, чим забезпечується сталий ринок її збуту за більш-менш твердими цінами. Зрозуміло, що розбіжність інтересів приводить до прорахунків відносно балансу природних ресурсів країни, що, по-перше, зменшує можливості державної влади в їх раціональному використанні, по-друге, як правило, пов'язане із економічним криміналом і тіньовою діяльністю, що однаково завдає шкоди усій країні та її народу.

Так, в Росії за першу половину 90-х рр. минулого століття (тобто за часи нігілізму щодо ролі держави у розпорядженні і контролі стосовно її природного багатства) неефективне використання енергетичних ресурсів досягло 50 % сучасного енергоспоживання – близько 500 млн т умовного палива витрачалося нераціонально, що привело до зростання питомих витрат на їх добування і до додаткового забруднення довкілля [15, с.111]. Подібні процеси у той час відбувалися і в Україні.

Трудові ресурси (особистий фактор відтворення) являють собою за всіх часів найважливішу складову продуктивних сил суспільства. Нещодавно існували окремі думки відносно того, що з розвитком виробництва і зміною його структури значення цього фактора буде знижуватися, оскільки із впровадженням нових технологій питома вага робочої сили має спадну тенденцію. Насправді виявляється алогічність такої позиції. Справа в тому, що людина в подальшому більше активізує свою роль у виробництві чи у будь-якій іншій корисній діяльності, по-перше, тому що через накопичення знань стає більш творчою особистістю, по-друге, підвищенням продуктивності власної праці за допомогою творчих новацій створює значно більше продукту (вартості і додаткової вартості), по-третє, на шляху переходу до неекономічного суспільства стає центральною ланкою і метою суспільної діяльності. Не випадково ще в середині ХХ століття західні вчені, а згодом і вчені марксистського напрямку економічної науки створили теорію людського капіталу (людського фактора за часів соціалізму). Можна припустити, що й надалі роль людини в соціально-економічному розвитку буде не зменшуватися, а збільшуватися. На жаль, в Україні ринкові реформи негативно позначилися на цьому факторі ЕЗ. По-перше, кризові явища в економіці і соціальній сфері викликали майже масову еміграцію вчених, людей інтелектуальної праці взагалі, по-друге, всі 90-ті роки діяла і зараз діє

тенденція суттєвого скорочення природного приросту населення (смертність значно перевищує народжуваність), по-третє, з'явилася і зростала незайнятість працеспроможного населення, що призвело до деградації значної його частини (втрата кваліфікації, праця не за фахом, заняття човниковим бізнесом тощо). Так, чисельність зайнятих продуктивною працею в Україні зменшилася за 1990 – 2000 рр. з 24 млн до 16,3 млн чол., зруйновано більшість трудових колективів, істотно знизився загальний культурно-технічний рівень працюючих через вплив багатьох професіоналів у комерцію та за кордон [9, с. 51].

Навіть за таких умов ситуація може досить швидко змінитися, якщо регулювати цей фактор буде держава. Не слід забувати, що основний склад теперішніх трудових ресурсів України здобував знання, кваліфікацію, фах і досвід у 60-80-ті роки в державній мережі освіти, у тому числі вищої, за планом підготовки кадрів. На даний час ця система, на щастя, не зруйнована і діє – поряд із приватною мережею підготовки і перепідготовки кадрів. Отже, й сьогодні формування трудових ресурсів відбувається в державній системі освіти чи під контролем держави. Проте, чимало підготовлених цією системою фахівців працюють не в державному секторі економіки, що можна оцінювати двояко: з одного боку, за логікою державна підготовка трудових ресурсів (тим більше безплатна) потребує й державного їх використання, з іншого боку, використання їх у недержавному секторі економіки приносить користь всьому суспільству – тому втрати цієї частини трудових ресурсів не відбувається (за винятком випадків еміграції та праці у “чорному” секторі тіньової економіки). І все ж слід визнати більшу доцільність формування і використання цього фактора ЕЗ державою – через комплексні програми.

Основні фонди (капітал) України напівзруйновано за роки ринкових реформ – їх знос протягом 90-х рр. становить майже 50 % : спрацьованість основних засобів виробництва досягла на кінець 2000 р. у промисловості 48 %, у сільському господарстві – 47,2 %, у будівництві – 45 %, на транспорті – 50,8 %, в обігу – 36 %. Інвестиції в основні фонди лише за 1990-1997 рр. скоротилися на 79,3 % і в 2000 р. становили всього 23,5 % до рівня 1990 р. [9, с. 51-52]. Зрозуміло, що за такого стану ринкові закони і важелі не спроможні налагодити нормальне виробництво в країні – ситуація потребує негайного втручання державного регулювання. Може тому з початку 2000 р. державна влада почала проводити певну інвестиційну політику, підтримуючи як вітчизняні, так і іноземні інвестиції в економіку країни. Інвестиції в основний капітал за 2000-2003 рр. зросли із 23 629 млн грн до 51 011 млн грн, а темпи зростання реального обсягу інвестицій – із 114,4 % до 131,3 % [10, с. 197]. Але ці показники не є достатніми, оскільки частка інвестицій в основний капітал у ВВП становила в 1990-1994 рр. 18,2 %, а в 1997-2001 рр. знизилася до 13,5 %, що свідчить про вичерпаність потенціалу реформ, які вже не тільки не сприяють розвиткові продуктивних сил країни, а й руйнують їх [9, с. 52]. Така тенденція з інвестиціями зменшує й можливості інноваційної діяльності, про що свідчить зниження частки підприємств, які займалися інноваціями, у їх загальній кількості – з 27 % в 1999 р. до 23,5 % в 2002 р., а частка підприємств, що впроваджують маловідхідні, ресурсозбережні та безвідхідні технології складала в 2002 р. всього 10 % [6, с.18].

Перехід до постіндустріального суспільства відбувається за умови впровадження нових технологій виробництва, які дозволяють суттєво змінити структуру економіки, співвідношення матеріального і нематеріального виробництва (сфери послуг). І хоч матеріальне виробництво “...продовжує існувати, але завдяки високому науково-

технічному рівню виробництва і продуктивності праці функціонування такого потужного промислового потенціалу, як, наприклад, американський, забезпечують всього лише 10 % зайнятих”, а у сільському господарстві зайнято 2,5 % працюючих, які годують не лише Америку, ... майже 80 % зайнятих припадає на сферу послуг – науку, освіту, охорону здоров'я, культуру, тобто галузі, що забезпечують всебічний розвиток людини. У новому суспільстві на перше місце виходить якісно новий виробничий ресурс – інформація і знання [6, с. 19; 8]. Для ефективного використання цього ресурсу вже сьогодні потрібна чітка державна стратегія, і досвід розвинутих країн свідчить, що найбільших успіхів на шляху до інформаційного суспільства досягають країни, де саме держава формує і активно проводить відповідну цілеспрямовану політику. Серед дій держави у цьому напрямку слід виділити такі, як залучення кадрових, фінансових, матеріальних ресурсів в інформаційне виробництво, правове і технічне регулювання інформаційних проектів і програм, розвиток міжнародного інформаційного обміну і співробітництва, а також розширення системи інвестування в інформацію і знання, забезпечення справедливих умов розподілу інформаційних і сіткових ресурсів, створення системи безперервного навчання щодо використання інформаційно-телекомунікаційних технологій на всіх рівнях освіти. Визначення ролі держави та пошук методів і шляхів удосконалення державної стратегії щодо формування інформаційного суспільства в Україні є складним і комплексним завданням, яке вирішувати слід вже сьогодні [16, с. 194-196]. Українським вченим і владі слід визначитися відносно особливостей і доцільності втручання держави в інформаційний простір, оскільки необхідність контролю і моніторингу процесів, пов'язаних із поширенням необхідної, бажаної і забороненої інформації, зростає.

Очевидним ресурсом ЕЗ є фактори попиту як віддзеркалення співвідношення потреб і платоспроможності населення. Можна погодитися з тими, хто вбачає в цьому найголовнішу роль ринку та його законів і принципів – адже саме ринок регулює і корегує це співвідношення. Проте, така роль ринку є неминучою і виправданою за умови його конкурентного (чистого) типу. Оскільки такого типу ринку немає на цей день ні в одній країні світу, тим більше в Україні, то визнаним є факт потреби в особливому механізмі, що поєднує ринкові і планові методи регулювання. О. Попов звертає увагу на те, що в західній літературі усвідомлення вже діючої тенденції господарської системи свободи дій (*laissez faire*) до державного регулювання оформлюється у поняття “економічний порядок” – як рамкові умови функціонування ринкового господарства. Теорія економічного порядку розглядає економічну систему як сукупність різних інститутів, що забезпечують можливість використання переваг планових методів господарювання у поєднанні з ринковими. Вони мають спільні риси, оскільки ті й інші регулюють економіку: планові – прямими, а ринкові – непрямыми методами. Проблемою залишається їх сумісність з погляду останнього. Попов пропонує створення трьохрівневої системи інституціональної перебудови суспільного розвитку: мікро-, мезо- і макрорівні із загальною координацією економічних процесів [17]. Усвідомлення потреби в новому механізмі регулювання попиту, як фактора ЕЗ, є й в Україні. До речі, це усвідомлення будується на кейнсіанській концепції ефективного сукупного попиту, про що вже йшлося. Приділяючи увагу цьому факторові ЕЗ, В. Тарасевич стимулювання сукупного попиту вбачає в зниженні відсотка за інноваційно-інвестиційні кредити, в розвитку споживчого кредиту, державної закупівлі тільки вітчизняних товарів, поступового повернення боргів по заробітній платі та соціальних виплатах з використанням неінфляційних механізмів грошової емісії.

Одночасно, вважає Тарасевич, слід стимулювати й сукупну пропозицію через полегшення податкового тиску, розміщення державних замовлень на суспільно пріоритетні вітчизняні товари, ефективний захист внутрішнього ринку, дебюрократизація державного управління та ін. Унікальний шанс імпортозаміщуваного зростання "...може бути втрачений, якщо держава знову покладатиметься на механізми ринкового саморегулювання..." [7, с.15-16].

Безсумнівним є той факт, що мотивом, двигуном суспільного відтворення на всіх його рівнях є потреби, які за умови ринкових принципів господарювання виявляються через платоспроможний попит. Отже, державне регулювання попиту і пропозиції у цій їх іпостасі є пріоритетом економічного розвитку в ринкових умовах господарювання.

Немає потреби, на нашу думку, детально зупинятися на такому факторі ЕЗ, як пропорція, в якій розподіляється національний доход (НД) країни, оскільки від того, яка його частина йде на нагромадження, а яка на споживання, залежать темпи і обсяги подальшого зростання економіки. Навряд чи аргументованим можна вважати стихійне встановлення зазначеної пропорції, хоча економічна наука вже давно дійшла висновку доцільності норми нагромадження на рівні 20 відсотків. Але ж історія знає приклади перевищення цієї норми (в СРСР і в Японії у 70-х рр. ХХ століття), тому за умови складного механізму регулювання сучасної економіки більш ніж доцільним є врегулювання її саме державою, незважаючи на те, що загальнодержавний план відсутній. І хоч відома теза неокейнсіанської концепції ЕЗ (спрощена модель Р. Харрода і Е. Домара), яка передбачає, що зростання НД є лише функцією накопичення капіталу, насправді не завжди спрацьовує, державне регулювання процесу нагромадження є, на наш погляд, запорукою сталих темпів економічного розвитку, а кейнсіанські моделі (попри їх спрощення і крайнього ступеня агрегованості) є корисними щодо зв'язків між виробництвом, споживанням і нагромадженням за певних умов.

Зміна структури НД на користь фонду споживання теж має бути прерогативою держави, як і стабілізація нормального співвідношення доходів і цін. Хоч активне втручання, наприклад, уряду в це співвідношення може спрацювати на підвищення інфляції (на жаль, такий негативний досвід спричинився нещодавно в Україні). Отже, істина в тому, що збільшення регулюючої функції держави в умовах дії суто ринкових законів може привести до небажаних, а інколи й руйнівних результатів: замість ЕЗ відбувається скорочення обсягів виробництва та спад економічного розвитку. Тут набуває чинності інше співвідношення – об'єктивних і суб'єктивних факторів ЕЗ. Досить умовно можна вважати, що у ринковому середовищі об'єктивним є стихійний ринковий механізм регулювання відтворення, а регулюючі дії держави слід віднести до суб'єктивних факторів ЕЗ. Їх взаємодія і взаємозв'язок не є прецедентом. Як відомо, чимало законів природи і суспільних процесів відбувається саме шляхом переплетення тих й інших (подолання руйнівних сил природи корисними захисними діями людей, чи приборкання негативних явищ ринкової економіки, наприклад, інфляції – антиінфляційними заходами державних органів влади).

Нарешті, вплив на ЕЗ неекономічних факторів. Перш за все цей вплив відбувається через соціальну сферу. Відомо, що відтворення робочої сили здійснюється не тільки споживанням матеріальних благ, а й задоволенням таких потреб, як відшкодування тимчасово втраченого здоров'я, набуттям більш високої кваліфікації, вихованням дітей, підвищенням культурного рівня і т.п. Інституціоналізм включає у коло досліджень і ці проблеми, що відображає тенденцію до розширення і підвищення таких потреб сучасної людини. Особливе місце серед них

посідає потреба набуття знань – тому система освіти, її організація, якість і доступність є, по суті, основою відтворення спроможності людини до праці в нових умовах її життєдіяльності. Українські вчені надають цій проблемі особливої уваги [6, 8, 9].

Найбільш ефективними засобами використання соціальних факторів ЕЗ, як уявляється, є наукова розробка та поетапна реалізація спеціальних державних програм – поточних і довгострокових – таких, наприклад, як програма зайнятості, програма освіти і знань, програма гарантованих заходів відносно здоров'я населення, особливо дітей, програма боротьби з бідністю, молодіжна програма, житлова програма та ін. Справа в тому, що окремі з названих в Україні і її регіонах існують, але їх виконання не перебуває під контролем державних органів влади, а отже може бути зігнорована. Наприклад, майже всі міста Донецької області мають власні програми стосовно молоді, сім'ї, жінок та дітей, які повинні діяти за схемою взаємодії державних органів влади (міських рад) з громадськими організаціями міста. Вони включають такі розділи, як сприяння зайнятості і підприємницькій діяльності молоді, організація дозвілля дітей і молоді, робота з дітьми-сиротами, підтримка студентської молоді, профілактика негативних явищ і формування здорового способу життя, розвиток громадської активності дітей та молоді, робота з різними категоріями сімей, робота з жінками. Проте, реалізація цих програм, як доводять соціологічні обстеження, у повному обсязі не відбувається – головним чином з-за відсутності фінансового забезпечення. Такими є факти, що свідчать про марність зусиль місцевої влади у вирішенні проблем, пов'язаних з активізацією цього фактора ЕЗ.

На розвиток національної економіки впливає й політичний клімат, в чому виявляється дія суб'єктивного фактора. Цей кон'юнктурний фактор спроможний суттєво вплинути на ЕЗ – його спрямування, темпи, структуру, якісні показники тощо. Закони, що ухвалює Парламент, укази Президента, постанови Уряду та їх виконання підлеглими структурами влади і суб'єктами реального сектору економіки можуть спричинити як стимулювальний поштовх економічному зростанню, так і запровадити гальмуючі важелі, які мають його сповільнити або припинити. Історія, у тому числі українська, надає такі приклади. Позбавитися впливу на ЕЗ політичного фактора не можна, оскільки поки що політична (і економічна, до речі) влада має чимале значення, особливо під світовим гаслом впровадження і поширення ідей демократії.

Таким чином, розглянуті фактори ЕЗ свідчать про зростаючу роль держави за ринкових умов господарювання і саме у цьому напрямку реалізуються її функції.

ВИСНОВКИ

Економічне зростання є головною складовою економічного розвитку країни. Воно здійснюється під впливом чималої кількості факторів – об'єктивних (природні ресурси), напівоб'єктивних (трудові ресурси, технології, співвідношення попиту і пропозиції) і суб'єктивних (оновлення основних фондів, інвестиції та інновації, розподіл НД, неекономічні), взаємодія яких може мати позитивні і негативні наслідки щодо соціально-економічного розвитку країни.

Існуючі моделі ЕЗ (теоретичні і реалізовані) не можна екстраполювати на українську економіку. З урахуванням особливостей історичного і сучасного розвитку повинна бути створена власна модель, у тому числі науково обґрунтована схема економічного зростання – залежно від зазначених факторів, їх наявності, взаємодії і оптимального впровадження.

Аналіз цих факторів ЕЗ доводить, що їх використання не можна віддати стихійним ринковим регуляторам – закону вартості, закону

попиту і пропозиції, закону конкуренції, закону диференціації товаровиробників. За сучасної тенденції активізації економічних функцій держави (яку визнають і неокласики) слід не тільки посилити державний контроль, а й поширити її участь у регулюванні факторів ЕЗ, їх доречного і оптимального поєднання з метою прискорення соціально-економічного розвитку країни, виходячи із інтересів вітчизняного бізнесу, загальнонаціональних інтересів і згідно з світовою тенденцією переходу до постіндустріального суспільства.

З погляду на зазначені положення і висновки, слід створити в Україні науково обґрунтовану систему державного регулювання процесом економічного розвитку на основі наявних, потенційних і поширення неекономічних факторів економічного зростання – за запропонованою структурно-логічною схемою.

SUMMARY

The factors of the economy growing as by the constituent of economic development of country are analysed in the article, role of the state in their effective use in a market environment – as subject of economic activity and as regulator of this process. Relatively new there is methodological approach in research of factors of the economy growing taking into account transition to postindustrial'nomu (informative) society and ynstyutsyonal'noy economy. For the analysis positions of other authors and statistical information are used.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ревчун Б. “Економічне зростання” чи “економічний розвиток”? // Економіка України. – 2003. – № 6. – С. 85-88.
2. Денисон Э. Исследование различий в темпах экономического роста. – М.: Прогресс, 1971. – 645 с.
3. Гэлбрейт Дж.К. Экономические теории и цели общества. – М.: Прогресс, 1976. – 406 с.
4. Робинсон Дж. Экономическая теория несовершенной конкуренции. – М.: Прогресс, 1986. – 472 с.
5. Нуреев Р. Теории развития: новые модели экономического роста (вклад человеческого капитала) // Вопросы экономики. – 2000. - № 9. – С. 136-157.
6. Чухно А. Актуальні проблеми стратегії економічного і соціального розвитку на сучасному етапі // Економіка України. – 2004. – № 4. – С. 15-23; № 5. – С. 14-23.
7. Тарасевич В. До проблем економічного зростання в Україні // Економіка України. – 1999. – № 8. – С. 11-18.
8. Геєць В. Характер перехідних процесів до економіки знань // Економіка України. – 2004. – № 4. – С. 4-14.
9. Гош О. Визначальний фактор відродження продуктивних сил України // Економіка України. – 2003. – № 6. – С. 49-56.
10. Туріянська М. М. Інвестиційні джерела: Монографія. – Донецьк: Юго-Восток, 2004. – 317 с.
11. Дмитриченко Л.И. Государственное регулирование экономики: методология и теория: Монография. – Донецк: УкрНТЭК, 2001. – 330 с.
12. Головінов О. Державна власність: ретроспективний аспект та сучасні концептуальні підходи // СХІД – Аналітично-інформаційний журнал. – 2005. – № 1 (67). – С. 9-14.
13. Камішанська М.О. Державна власність на сучасному етапі розвитку економіки України: Монографія. – Донецьк.: Інститут економіки НАН України, 2003. – 143 с.
14. Стиглиц Дж. Ю. Экономика государственного сектора. – М.: ИНФРА, 1997. – 718 с.
15. Бобров А.Л. Роль государства в достижении устойчивого развития / А.Л. Бобров, К.В. Папенков // Вестник МГУ. – Сер. 6 Экономика. – 2005. – № 1. – С.106-120.
16. Тарасенко Г.Д. Роль государства в информационном обществе / Г. Д. Тарасенко, И.В. Пенькова // Социальная экономика. – (Научный журнал ХНУ). – 2004. – № 1-2. – С. 192-197.
17. Попов А. Плановые и рыночные методы: условия сочетания // Экономист. – 2005. – № 10. – С. 45-55.

Надійшла до редакції 9 грудня 2005 р.